

नागपूर जिल्ह्यातील महिला उद्योजकांसमोरील आव्हानांचा अध्ययन

डॉ. तारुण्य हन्नूपुरी मुलतानी

सहाय्यक प्राध्यापक

सेठ केसरीमल पोरवाल कला आणि विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कामठी जि. नागपूर.

सारांश:

या अध्ययनात नागपूर जिल्ह्यातील महिला उद्योजकांसमोरील आव्हानांचा शोध घेण्यात आला असून, त्यांच्या व्यवसायाच्या वाढीमध्ये त्यांना येणाऱ्या अनोख्या आव्हानांवर लक्ष केंद्रित केले आहे. आर्थिक विकासात महिलांच्या भूमिकेची वाढती ओळख असूनही, त्यांना अनेकदा अनन्य आव्हानांना सामोरे जावे लागते. संशोधन विविध नमुन्यांमधून माहिती संकलित करण्यासाठी परिमाणवाचक सर्वेक्षण आणि गुणात्मक मुलाखती एकत्र करून मिश्र-पद्धतीचा वापर करते. निष्कर्ष आर्थिक मर्यादा, सामाजिक आणि सांस्कृतिक घटक आणि संस्थात्मक अडथळे जसे की नियामक अडथळे आणि अपर्याप्त समर्थन सेवा प्रकट करतात. या अध्ययनात धोरणकर्ते, सहाय्यक संस्था आणि महिला उद्योजकांसाठी महिलांच्या नेतृत्वाखालील व्यवसायांसाठी अधिक अनुकूल वातावरण निर्माण करण्यासाठी, नागपुरातील महिला उद्योजकता गतीशीलता अधिक चांगल्या प्रकारे समजून घेण्यास आणि लिंग-समावेशक आर्थिक वाढीस चालना देण्यासाठी कृती करण्यायोग्य शिफारसी देण्यात आल्या आहेत.

मुख्य शब्द: महिला उद्योजक, नागपूर जिल्हा, उद्योजकता आव्हाने, आर्थिक अडथळे, सामाजिक अडथळे.

परिचय:

महिला उद्योजकता ही जागतिक स्तरावर आर्थिक वाढ आणि नवकल्पनांना चालना देण्यासाठी महत्त्वपूर्ण शक्ती म्हणून उदयास आली आहे. स्त्रिया व्यवसायाच्या जगात वाढत्या प्रमाणात प्रवेश करत असताना, ते आर्थिक विविधता, रोजगार निर्मिती आणि समुदाय विकासात योगदान देतात. जागतिक स्तरावर, महिला उद्योजक पारंपारिक अडथळे तोडून विविध क्षेत्रांमध्ये यशस्वी उद्योग स्थापन करत आहेत. तथापि, त्यांचा प्रवास अनेकदा अनन्य आव्हानांनी भरलेला असतो ज्यामुळे त्यांच्या पूर्ण क्षमतेत अडथळा येतो.

भारतात, महिला उद्योजकतेचा परिदृश्य विकसित होत आहे, महिलांची संख्या वाढत आहे आणि व्यवसाय सुरू करत आहेत. भारत सरकारने महिला उद्योजकतेला चालना देण्याच्या उद्देशाने अनेक उपक्रम आणि योजना सुरू केल्या आहेत, जसे की आर्थिक प्रोत्साहन, प्रशिक्षण कार्यक्रम व समर्थन नेटवर्क. असे असले तरी सुद्धा भारतातील महिला उद्योजकांना अजूनही पुष्कळ अडथळ्यांना तोंड द्यावे लागत आहे, ज्यात भांडवल, सामाजिक अपेक्षा आणि नोकरशाही अडथळे यांचा समावेश आहे.

महाराष्ट्रात असलेला नागपूर जिल्हा या व्यापक कलाचे सूक्ष्म जग दर्शवतो. एक महत्त्वपूर्ण शहरी आणि निमशहरी क्षेत्र म्हणून, नागपूर प्रादेशिक संदर्भात महिला उद्योजकांसमोरील विशिष्ट आव्हानांचे परीक्षण करण्यासाठी एक अद्वितीय क्षेत्र प्रदान करते. नागपुरातील ही आव्हाने समजून घेतल्याने संपूर्ण भारतातील महिला उद्योजकांना प्रभावित करणाऱ्या व्यापक गतीशीलतेबद्दल मौल्यवान अंतर्दृष्टी मिळू शकते.

हा अध्ययन अनेक भागधारकांसाठी महत्त्वपूर्ण प्रासंगिकता ठेवतो. धोरणकर्त्यांसाठी, हे नागपुरातील महिला उद्योजकांसमोरील विशिष्ट अडथळांबद्दल महत्त्वपूर्ण अंतर्दृष्टी प्रदान करते, या आव्हानांना तोंड देण्यासाठी लक्षित धोरणे आणि कार्यक्रम विकसित करण्यास सक्षम करते. महिला व्यवसाय मालकांच्या गरजा आणि अडचणींवर प्रकाश टाकून, अध्ययन अधिक प्रभावी समर्थन यंत्रणा आणि नियामक चौकटी विषयी माहिती देऊ शकतो.

व्यवसाय समर्थन संस्था आणि विकास संस्थांना स्थानिक उद्योजकीय परिसंस्थेची स्पष्ट समज प्राप्त करून अध्ययनाच्या निष्कर्षांचा फायदा होऊ शकतो. या समजुतीमुळे या संस्थांना त्यांच्या सेवा तयार करण्यात आणि नागपुरातील महिला उद्योजकांच्या गरजा चांगल्या प्रकारे पूर्ण करण्यासाठी पुढाकार घेण्यास मदत होऊ शकते.

शैक्षणिक संशोधकांसाठी, हा अध्ययन विशिष्ट प्रादेशिक संदर्भावर लक्ष केंद्रित करून महिला उद्योजकतेच्या ज्ञानाच्या मुख्य भागामध्ये योगदान देतो. हे विविध भौगोलिक आणि सामाजिक-आर्थिक क्षेत्रामध्ये महिला उद्योजकांसाठी आव्हाने आणि संधींबद्दल पुढील संशोधनासाठी आधार प्रदान करते.

एकंदरीत, या संशोधनाचे उद्दिष्ट विद्यमान साहित्यातील अंतर भरून काढणे आणि नागपूर जिल्ह्यातील महिला उद्योजकांसाठी अधिक सहाय्यक वातावरण निर्माण करण्यासाठी व्यावहारिक शिफारसी देणे आहे, ज्यामुळे व्यापक आर्थिक आणि सामाजिक विकासाच्या उद्दिष्टांमध्ये योगदान मिळेल.

अध्ययनाची उद्दिष्टे:

- १) नागपूर जिल्ह्यातील महिला उद्योजकांसमोरील प्राथमिक आव्हाने ओळखणे.
- २) या आव्हानांचा त्यांच्या व्यवसाय परिचालनावर आणि वाढीवर काय परिणाम होतो याचे विश्लेषण करणे.
- ३) ही आव्हाने कमी करण्यासाठी धोरणे सुचवणे.
- ४) सामाजिक आणि सांस्कृतिक अडथळे शोधणे.
- ५) संस्थात्मक आणि धोरणात्मक आव्हानांचे मूल्यांकन करणे.

साहित्य समीक्षा:

१) स्मिथ, ए., आणि स्मिथ, जे. (२०१५). "उद्योन्मुख बाजारामधील महिला उद्योजकांना तोंड देणारी आव्हाने: एक पद्धतशीर पुनरावलोकन." हा अध्ययन उद्योन्मुख बाजारपेठांमध्ये महिला उद्योजकांसमोरील आव्हानांचा पद्धतशीरपणे आढावा घेतो. ओळखल्या गेलेल्या प्रमुख आव्हानांमध्ये वित्तपुरवठ्याचा मर्यादित प्रवेश, बाजारपेठेतील प्रवेशातील अडथळे आणि सामाजिक-सांस्कृतिक मर्यादा यांचा समावेश होतो. हे निष्कर्ष एक जागतिक दृष्टीकोन देतात ज्याचा उपयोग नागपूर जिल्ह्यातील समान समस्यांची तुलना करण्यासाठी केला जाऊ शकतो.

२) ब्रश, सी. जी., आणि डी ब्रुइन, ए. (२०१६). "महिलांच्या उद्योजकतेवर एक लैंगिक दृष्टीकोन: संशोधन आणि भविष्यातील दिशानिर्देशांचे पुनरावलोकन." ब्रश आणि डी ब्रुइन उद्योजकतेमधील लिंग-विशिष्ट आव्हानांचे सर्वसमावेशक विहंगावलोकन प्रदान करतात, सामाजिक नियम, लिंग पूर्वाग्रह आणि संरचनात्मक अडथळांच्या प्रभावावर जोर देतात. हे पुनरावलोकन जागतिक नमुने प्रदर्शित करते जे महिलांच्या उद्योजकीय आव्हानांचा व्यापक संदर्भ समजून घेण्यासाठी संबंधित आहेत.

३) देसाई, एस., आणि हांडा, एस. (२०१७). "भारतातील महिला उद्योजकता: धोरणे आणि कार्याक्रमांचे पुनरावलोकन." हे पुनरावलोकन भारतातील महिला उद्योजकांना समर्थन देण्यासाठी निर्माण केलेल्या विविध धोरणे आणि कार्याक्रमांचे विश्लेषण करते. हे अपुरे आर्थिक सहाय्य, तंत्रज्ञानाचा मर्यादित प्रवेश आणि महिलांच्या व्यवसाय उपक्रमांवर परिणाम करणारे सामाजिक अडथळे यासारखी सततची आव्हाने प्रदर्शित करते.

४) घोष, पी. आणि चॅटर्जी, एस. (२०१९). "भारतातील टियर-२ शहरांमध्ये महिलांसाठी उद्योजकीय आव्हाने: पुणे आणि नागपूरचा अध्ययन." हा अध्ययन विशेषतः पुणे व नागपूरसारख्या टियर-२ शहरातील उद्योजकीय आव्हानांचा अध्ययन करतो. हे नागपूर व पुणे जिल्ह्यातील महिला उद्योजकांना भेदसावणाऱ्या आर्थिक अडचणी, सामाजिक दृष्टिकोन आणि संस्थात्मक अडथळांसोबत प्रदेश-विशिष्ट समस्यांबद्दल अंतर्दृष्टी प्रदान करते.

संशोधन पद्धती:

हे संशोधन नागपूर जिल्ह्यातील महिला उद्योजकांना भेडसावणाऱ्या आव्हानांचा शोध घेण्यासाठी मिश्र पद्धतीचा वापर करते. सर्वेक्षण, मुलाखती, लक्षित गट, साहित्य पुनरावलोकने आणि सरकारी अहवालांद्वारे माहिती संकलित केली गेली आहे. एक स्तरीकृत यादृच्छिक नमुना पद्धत प्रतिनिधी नमुना सुनिश्चित करते. आव्हाने आणि लोकसंख्याशास्त्रीय चलांमधील नमुने आणि सहसंबंध ओळखण्यासाठी अध्ययन सांख्यिकीय पद्धती आणि थीमॅटिक विश्लेषण वापरून माहितीचे विश्लेषण करतो.

नागपूर जिल्ह्यातील महिला उद्योजकांसमोरील आव्हाने:

नागपूर जिल्ह्यातील महिला उद्योजकांना अनेक आव्हानांचा सामना करावा लागतो, ज्यामध्ये वित्त उपलब्धता, नेटवर्कच्या मर्यादित संधी, कौटुंबिक जबाबदाऱ्या संतुलित करणे, सामाजिक अपेक्षा आणि लिंगभेद, प्रशिक्षण आणि मार्गदर्शनासाठी मर्यादित प्रवेश, नियामक व नोकरशाही आव्हाने, बाजारपेठेतील प्रवेश आणि तंत्रज्ञानातील अडथळे यांचा समावेश आहे. महिला उद्योजकांसाठी निधी सुरक्षित करणे हा एक सामान्य अडथळा आहे. स्त्रियांना संपार्श्विक किंवा क्रेडिट इतिहासाची कमतरता देखील असते, ज्यामुळे कर्ज किंवा गुंतवणूक मिळवणे कठीण होते. व्यवसाय विकास आणि भागीदारीसाठी मर्यादित व्यावसायिक नेटवर्क महत्त्वपूर्ण आहेत आणि महिलांकडे त्यांच्या पुरुष समकक्षापेक्षा कमी व्यावसायिक नेटवर्क असतात.

कौटुंबिक जबाबदाऱ्या संतुलित केल्याने महिलांचा व्यावसायिक क्रियाकलापांसाठी वेळ आणि ऊर्जा मर्यादित होऊ शकते, ज्यामुळे त्यांची वाढ आणि यश प्रभावित होते. लैंगिक पूर्वाग्रह भेदभावपूर्ण प्रथा किंवा महिला उद्योजकांबद्दल आदर नसल्यामुळे प्रकट होऊ शकतो. प्रशिक्षण आणि मार्गदर्शनासाठी मर्यादित प्रवेश स्त्रियांच्या आवश्यक कौशल्ये आणि ज्ञान विकसित करण्याच्या क्षमतेत अडथळा आणू शकतो. नियामक आणि नोकरशाहीच्या परीदृश्यामध्ये वावरणे महिला उद्योजकांसाठी आव्हानात्मक असते आणि मर्यादित बाजारपेठेचा प्रवेश त्यांच्या व्यवसायाच्या वाढीवर आणि नफ्यावर परिणाम करतो. तंत्रज्ञानातील अडथळे देखील महिलांच्या नवनिर्मितीच्या आणि प्रभावीपणे स्पर्धा करण्याच्या क्षमतेला अडथळा आणतात. या आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी सरकारी धोरणे, वित्तीय संस्था आणि समुदाय संस्थांकडून लक्षित समर्थन आवश्यक आहे.

परिणाम आणि चर्चा:

महिला उद्योजकांना अनेक आर्थिक आव्हानांचा सामना करावा लागतो, ज्यात वित्त आणि पत, बाजारपेठेतील प्रवेश आणि स्पर्धा, उत्पादन खर्च आणि किंमती समस्या, सामाजिक आणि सांस्कृतिक आव्हाने आणि संस्थात्मक आणि धोरणात्मक आव्हाने यांचा समावेश होतो. संपार्श्विक आवश्यकता, मर्यादित पत इतिहास आणि उच्च व्याजदर यामुळे महिला उद्योजकांसाठी वित्त आणि पत मिळवणे अनेकदा कठीण होते. मर्यादित बाजारपेठेतील पोहोच आणि स्पर्धात्मक किंमतींच्या दबावासह बाजारपेठेतील प्रवेश आणि स्पर्धा देखील लक्षणीय आहे.

मोठ्या प्रमाणात क्रयशक्तीच्या अभावामुळे कच्च्या मालासाठी आणि उत्पादनासाठी जास्त खर्चासह, महिला उद्योजकांसाठी उत्पादन खर्च आणि किंमतीच्या समस्या महत्त्वपूर्ण आहेत. स्पर्धात्मक परंतु फायदेशीर किंमती निश्चित करणे आव्हानात्मक असते. सामाजिक आणि सांस्कृतिक आव्हानांमध्ये लैंगिक पूर्वाग्रह आणि रूढीवाद, कौटुंबिक आणि सामाजिक अपेक्षा, कार्य-जीवन समतोल समस्या, नियामक अडथळे, नोकरशाहीतील लाल फिताशाही व समर्थन सेवा आणि पायाभूत सुविधांचा अभाव यांचा समावेश होतो.

नियामक अडथळे आणि नोकरशाहीतील लाल फिताशाही महिला उद्योजकांसाठी कठीण प्रक्रिया, संथ प्रक्रिया आणि अपुऱ्या सहाय्य सेवा आणि पायाभूत सुविधांसह कठीण असतात. या आव्हानांना तोंड देण्यासाठी, आर्थिक संसाधनांमध्ये सुधारित प्रवेश, लक्षित समर्थन कार्यक्रम आणि लिंग-विशिष्ट अडथळ्यांना दूर करणाऱ्या धोरणात्मक सुधारणांसोबत एक बहुआयामी दृष्टीकोन घेतला पाहिजे. या समस्यांचे निराकरण करून, नागपूर जिल्ह्यातील महिला उद्योजकांसाठी वातावरण लक्षणीयरीत्या सुधारले जाऊ शकते, ज्यामुळे महिलांच्या नेतृत्वाखालील व्यवसायांसाठी अधिक संधी आणि यश मिळू शकते.

शिफारसी:

नागपूर जिल्ह्यातील महिला उद्योजकांसाठी धोरणात्मक शिफारशींमध्ये आर्थिक सहाय्य आणि प्रोत्साहन, नियामक सुधारणा, लैंगिक समानता उपक्रम, जागरूकता मोहिमा, व्यवसाय प्रशिक्षण कार्यक्रम आणि संस्थात्मक समर्थन यांचा समावेश आहे. या शिफारशींचा उद्देश पत प्रवेश सुधारणे, प्रक्रिया सुलभ करणे आणि महिलांच्या मालकीच्या व्यवसायांना कर सवलती देणे हे आहे.

लैंगिक समानता उपक्रमांमध्ये व्यवसायाच्या संधींमध्ये समान प्रवेश आणि लिंग-आधारित भेदभावापासून संरक्षणास प्रोत्साहन देणारी धोरणे लागू करणे समाविष्ट आहे. जागरूकता मोहिमा व्यवसायातील महिलांबाबत सामाजिक रूढी आणि पूर्वाग्रहांना आव्हान देतात. व्यवसाय प्रशिक्षण कार्यक्रमांना कौशल्ये व ज्ञान वाढविण्यासाठी निधी दिला जातो आणि समर्थित केले जाते. महिलांना उद्योगातील नेते, मार्गदर्शक आणि इतर उद्योजकांशी जोडण्यासाठी नेटवर्किंगच्या संधी निर्माण केल्या जातात.

पायाभूत सुविधांच्या विकासामध्ये मार्गदर्शन कार्यक्रम, व्यवसाय इनक्यूबेटर, तंत्रज्ञान प्रवेश आणि भौतिक पायाभूत गुंतवणूक यांचा समावेश होतो. नेटवर्किंग आणि समुदाय उभारणीला महिला-केंद्रित व्यवसाय नेटवर्क आणि संघटनांद्वारे प्रोत्साहन दिले पाहिजे आणि स्थानिक वाणिज्य मंडळांनी विशेषतः महिलांच्या मालकीच्या व्यवसायांना समर्थन देण्यासाठी कार्यक्रम स्थापित केले पाहिजेत.

व्यवसाय धोरणांमध्ये आर्थिक व्यवस्थापन, बाजार धोरण, कार्य-जीवन संतुलन, सतत शिकणे आणि लवचिकता व अनुकूलता यांचा समावेश होतो. आर्थिक व्यवस्थापन कौशल्ये, जसे की बजेटिंग आणि खर्च नियंत्रण, आर्थिक आव्हाने हाताळण्यास मदत करू शकतात. क्राउडफंडिंग आणि उद्यम भांडवल यासारखे पर्यायी निधी स्रोत शोधले जाऊ शकतात. बाजार संशोधन आणि डिजिटल विपणन संधी ओळखण्यात व ग्राहकांच्या गरजा प्रभावीपणे पूर्ण करण्यासाठी उत्पादने किंवा सेवा तयार करण्यात मदत करू शकतात.

कार्य -जीवन संतुलन महत्त्वाचा आहे. उद्योगात स्पर्धात्मक आणि नाविन्यपूर्ण राहण्यासाठी प्रशिक्षण व कौशल्य विकास आवश्यक आहे. जोखीम व्यवस्थापन धोरणे व्यावसायिक वातावरणातील अनपेक्षित आव्हाने आणि अनिश्चितता हाताळू शकतात, तर व्यवसाय वाढ व टिकाव राखण्यासाठी लवचिकता आवश्यक आहे.

या शिफारशी अंमलात आणल्याने नागपूर जिल्ह्यातील महिला उद्योजकांसाठी धोरणात्मक सुधारणांवर लक्ष केंद्रित करून, संस्थात्मक समर्थन वाढवणे आणि व्यावहारिक व्यावसायिक धोरणे अवलंबून वातावरणात लक्षणीय सुधारणा होऊ शकते.

निष्कर्ष:

नागपूर जिल्ह्यातील महिला उद्योजकांच्या अध्ययनातून अनेक आव्हाने समोर आली आहेत जी त्यांच्या व्यवसाय सुरू करण्याच्या, व्यवस्थापित करण्याच्या आणि वाढवण्याच्या त्यांच्या क्षमतेमध्ये अडथळा आणतात. यामध्ये आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक आणि संस्थात्मक परिमाणांचा समावेश होतो. आर्थिक आव्हानांमध्ये वित्त, बाजारातील स्पर्धा आणि उत्पादन खर्च यांचा समावेश होतो, ज्यामुळे नफा आणि वाढीची क्षमता मर्यादित होऊ शकते. सामाजिक आणि सांस्कृतिक आव्हानांमध्ये लैंगिक पूर्वाग्रह आणि सामाजिक रूढीवाद यांचा समावेश होतो, ज्यामुळे महिलांच्या विश्वासाहर्तेवर आणि संधींवर परिणाम होऊ शकतो. संस्थात्मक आणि धोरणात्मक आव्हाने नियामक समर्थन आणि पायाभूत सुविधांमधील अंतर प्रकट करतात, ज्यामुळे प्रवेश व कार्यक्षमतेत अडथळा येऊ शकतो. या आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी धोरण शिफारशी, संस्थात्मक समर्थन आणि व्यवसाय धोरणांसह बहु-आयामी दृष्टीकोन आवश्यक आहे. सरकारांनी सहाय्यक नियामक वातावरण तयार करणे, आर्थिक प्रोत्साहन देणे, लैंगिक पूर्वाग्रहांना आव्हान देणे आणि पायाभूत सुविधा सुधारणे यावर लक्ष केंद्रित केले पाहिजे.

संदर्भ:

- Brush, C. G., & de Bruin, A. (2016). "A Gendered Perspective on Women's Entrepreneurship: A Review of Research and Future Directions." *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 8(1), 6-23.
- Smith, A., & Smith, J. (2015). "Challenges Facing Women Entrepreneurs in Emerging Markets: A Systematic Review." *Journal of Business Venturing*, 30(5), 666-685.
- Carter, S., & Shaw, E. (2016). "Women's Business Ownership: Recent Research and Policy Developments." *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 8(1), 26-48.
- Desai, S., & Handa, S. (2017). "Women's Entrepreneurship in India: A Review of Policies and Programs." *Indian Journal of Economics and Business*, 16(2), 45-65.

- Kumar, R., & Singh, A. (2018). "Barriers to Women Entrepreneurs in Indian Cities: A Case Study of Delhi and Mumbai." *Asian Journal of Business Management*, 10(3), 112-124.
- Nair, R., & Rao, P. (2019). "Women Entrepreneurs in India: Challenges and Opportunities." *Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 14(2), 89-104.
- Ghosh, P., & Chatterjee, S. (2019). "Entrepreneurial Challenges for Women in Tier-2 Cities of India: A Study of Pune and Nagpur." *Journal of South Asian Development*, 14(1), 92-110.
- Sharma, M., & Gupta, N. (2020). "Examining the Social and Cultural Barriers for Women Entrepreneurs in Maharashtra: Insights from Nagpur District." *Maharashtra Economic Review*, 23(2), 78-95.
- Patel, V., & Joshi, A. (2021). "Institutional Support and Challenges for Women Entrepreneurs: A Case Study of Nagpur." *Journal of Regional Development Studies*, 18(3), 110-126.
- Agarwal, R. (2019). *Women entrepreneurship in India: Challenges and opportunities*. Oxford University Press.
- Chaudhary, R. (2021). *Women in business: A socio-economic perspective*. Sage Publications.
- Kumar, P., & Patel, R. (2020). *Economic challenges faced by women entrepreneurs in emerging markets: Evidence from Nagpur district*. *Journal of Business Research*, 112, 235-245.
- Mehta, S., & Singh, A. (2022). *Social and cultural barriers to women entrepreneurship in India: A case study of Nagpur district*. *Gender and Development*, 30(1), 54-72.
- Ministry of Micro, Small and Medium Enterprises. (2020). *Annual report on women entrepreneurship*. Government of India.
- Pathak, A. A., & Varshney, S. (2017). *Challenges faced by women entrepreneurs in rural India*. *International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 18(1), 65-72. <https://doi.org/10.1177/1465750316686245>
- Deborah, A. E., Wilhelmina, S., Oyelana, A. A., & Ibrahim, S. I. (2015). *Challenges Faced by Women Entrepreneurs and Strategies Adopted by Women Entrepreneurs to Ensure Small Business Success in Nkonkobe Municipality, South Africa*. *Journal of Economics*, 6(1), 37-49. <https://doi.org/10.1080/09765239.2015.11885015>
- Suriyamurthi, S., Sheela, S. C., & Rani, T. S. U. (2009). *Globalization-Challenges Faced by Women Entrepreneurs*. *Prabandhan*: Indian Journal of Management, 2(3), 34. <https://doi.org/10.17010/pijom/2009/v2i3/60929>
- Agrawal, R. (2018). *Constraints And Challenges Faced By Women Entrepreneurs In Emerging Market Economy And The Way Forward*. *Journal of Women's Entrepreneurship and Education*, 3-4, 1-19. <https://doi.org/10.28934/jwee18.34.pp1-19>
- Journals, I., Gupta, S., & Aggarwal, A. (2015, January 1). *Opportunities and Challenges faced by Women Entrepreneurs in India*. Figshare. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.1518490.v1>
- Nawaz, A. (2018). *Challenges Faced by Women Entrepreneurs in Pakistan: A Qualitative Study*. *Management and Organizational Studies*, 5(2), 13. <https://doi.org/10.5430/mos.v5n2p13>
- Bimha, H., Sridhar, P., X, D., SP, M., L, N., N, N., & P, S. (2018). *Challenges Faced by Women Entrepreneurs in Small and Medium Enterprises in Swaziland*. *Indian Journal of Commerce and Management Studies*, IX(2), 85. <https://doi.org/10.18843/ijcms/v9i2/10>
- P, S., & R, V. (2019). *Challenges Faced by Women Entrepreneurs in Coimbatore District*. *Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems*, 11(0009-SPECIAL ISSUE), 1091-1099. <https://doi.org/10.5373/jardcs/v11/20192676>